

Fra sjømannslivet om bord i barken "Pamelia" av Langesund

Del - 2

Fra mannskapets beretninger

av

Knut Bjerke

1 Forord

Historiene om barken "Pamelia" av Langesund er hentet fra Langesund og Omegn Sjømannsforenings historiske arkiv og har bakgrunn i Rolf Thommessens gave til foreningen. Det er i hans papirer jeg har funnet originaldokumenter og historier som er knyttet til stålbarken "Pamelia".

Mesteparten av det historiske materiale vi har om barken "Pamelia" kommer fra rederikontoret på Barfod og er stort sett korrespondanse mellom skipper på skuta og rederen Haakon Christensen. Regnskapsoversiktene og korrespondansen med rederikontoret som vi har i vårt arkiv, sier imidlertid lite om livet og forholdene om bord for mannskapet.

Via Asbjørn Hansen og Leif Hansen, begge medlemmer av Sjømannsforeningen, har vi fått tilgang til flere historier fra sjømannslivet om bord i "Pamelia" fortalt av Asbjørns far – Harald Th. Hansen som seilte med skuta i flere år og rundet Kapp Horn i 1925.

Intervjuet med Harald Th. Hansen fra Langesund i 1983 og hans egen beretning om livet om bord setter historien om "Pamelia" inn i et viktig lokalhistorisk perspektiv, da vi også får innsikt i mannskapenes hverdag om bord i skipet.

Etter sin død i 1985 ble Harald Th. Hansen hedret av Kapp Horn klubben med diplom og anerkjennelse.

Dette er lokalhistorie fra slutten av seilskutetiden fra 1912 til 1928.

Langesund, 20. september 2012

Knut Bjerke

Leder for Langesund og Omegns Sjømannsforenings
historiske arkiv

2 Som førstereisgutt på "Pamelia" av Langesund

Vi vet at Kaptein Christian Høy i 1912 plukket ut de beste sjøfolkene fra andre seilskip som ble disponert av rederiet Christensen/Barfod. Det var utrolig viktig både for skipper og reder å ha et erfarent og godt mannskap om bord som behersket sjømannsykket for fullt. Det var besetningen med skipperen i spissen som la grunnlaget for eiernes fortjeneste.

Barken "Pamelia" av Langesund var en flott og staselig skute.

Bildet nedenfor viser mannskapet om bord i Pamelia. Bildet er trolig tatt i Langesund i 1923 idet "Pamelia" igjen er klar for nye oppdrag etter at hun har ligget i opplag i Langesund i ca. 2 år.

Mannskapsbilde fra "Pamelia" med skipper Theodor Thormodsen i midten. Vi skimter også seilmaker Carl Olsen fra Langesund som nr.2 fra venstre i første rekke. Harald Th. Hansen som nr.1 fra venstre i andre rekke. Bildet er tatt i 1923.

Vi har imidlertid vært så heldige at vi har fått tilgang til et intervju fra 1983 med Langesunds siste Kapp-Horn seiler Harald Th. Hansen. Vi gjengir noe av historiene som han berettet fra den gang om sjømannslivet om bord i "Pamelia".

Harald Th. Hansen var siste Kapp-Horn seiler fra Langesund med "Pamelia".

Han sitter i sin lune stue på Skipperhuset i Langesund og forteller om sitt liv til sjøs. Det var et yrke som krevde både styrke, utholdenhet og sjømannskap. Det kunne gå på livet løs både til sjøs og på land, sier Harald. Men han var i sine unge år både lett til bens og spenstig og entret riggen selv under de verste forhold.

Jeg mønstret på "Pamelia" som dekksgutt i 1923, men avanserte i løpet av to måneder til lettmatros om bord. "Pamelia" var en "langtrader".

"Pamelia" forlot Langesund våren 1923 til St. Lawrence i Canada. Der satte vi oss fast i isen på selveste 17. mai, sier Harald. Vi lå noen dager innefrosset, men kom oss løs. Det ble heldigvis ingen skader på skroget.

3 Harald Th. Hansens første tur rundt Kapp-Horn

Fra Canada gikk vi med trelast til Buenos Aires. Derifra gikk vi til Adelaide i Australia for å ta ei kornlast. Det var på hjemturen derfra til Europa at vi måtte passere Kapp-Horn. Det var i juli måned 1924. Den turen tok oss 196 døgn, altså over et halvt år i sjøen uten havneanløp.

Kapp-Horn og "Drake" passasjen hvor Harald. Th. Hansen passerte en stormdag i 1924.

Det var i juli måned i 1924 så vidt jeg kan huske, sier Harald. Det var full vinter på den sydlige halvkule, men været var ganske bra da jeg sto på frivakta om søndags ettermiddagen og så inn i det svarte berget som har vært sjøfolks redsel gjennom hundrer av år – Kapp Horn.

Det var nok et tilsvarende skue av Kapp-Horn Harald Th. Hansen fra Langesund opplevde en stormnatt i 1924. (Litografi av Ørnulf Opdahl).

Om natta hadde jeg et slags mareritt. Jeg drømte om en svart hest som kom og ville ta meg og jeg løp for livet for å komme unna. Akkurat da den tok meg igjen våknet jeg. Det var seilmakeren som rusket meg i skuldra for å få meg opp. Nå var uværet løs og vinden bare økte fra time til time. Dette skulle bli den verste orkan som skipper Theodor Thormodsen hadde opplevd i mer enn en mannsalder på sjøen. Jeg har heller aldri opplevd noe lignende siden.

Alle mann var kommandert på dekk for å berge seil. Arbeidet ble gjort og til slutt var det bare et par stormseil igjen.

Vi lå faktisk bare og drev og sjøen slo innover forskipet der hvor mannskapet holdt til. Det var så ille at vi i forskipet måtte rømme akterover til skipperen og styrmennene.

I dette kaoset kom det ei regnbyge så svart som natta og hagel så store som isbiter for gjennom lufta. Stormseila ble flerret i filler. Jeg og fire mann til fikk ordre om å gå opp i masta for å beslå dem for å hindre skader.

Tre engelskmenn ga seg halvveis opp i masta, som sto og svalet i det voldsomme været.

Men en marineoffiser – Hr. Storm! fra Horten gikk sammen med meg opp og vi beslo seila – jobben måtte gjøres. Da vi kom ned fra masta måtte vi vente på sjøen som vasket over dekket før vi kunne komme akterover igjen. Plutselig lød et smell og bardunene fra formasta var røket. Været var nå blitt noe bedre og vi greide å reparere bardunene.

En merkelig episode viser hvor nær vi var døden i denne seilasen, sier Harald. Annen styrmannen ble skylt ut fra fordekket og over bord, men ble av bølgene kastet inn igjen på akterdekket av en annen sjø. Alle de 18 om bord kom vel fra denne stormen, men vi lå i våte sengeklær i flere dager, sier Harald og varm mat var det ikke snakk om da byssa var slukket.

I intervjuet blir Harald spurt om han var redd. Nei, sier Harald, i slike situasjoner glemmer en å være redd. Harald er i sitt 78 år ved god helse og han har ikke noen plager med beina. Han sier at all klatringen i riggen over mange år gjorde at han ble veldig sprek i beina.

Jeg tenker ofte tilbake på tiden med "Pamelia" sier Harald. Han minnes også tiden etter stormen ved Kapp-Horn. Da sier Harald, da alt var overstått, også slitet, sulten, og den isete riggen var halvveis glemt.

Etter hvert kom "Pamelia" inn i stillebeltet sør for ekvator og vi fisket bonitos og samlet regnvann fra lokale regnbygger, sier Harald.

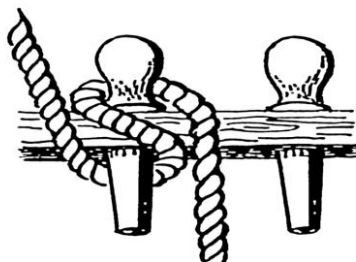
Bonitos er en fin matfisk. En type tunfisk som er spesielt ettertraktet i Japan.

Jeg glemmer ikke nettene der nede i ekvatorbelte. Ved fullmåne blinket havet som sølv og vi vugget sakte av sted for en mild bris med 3-4 knops fart.

Etter måneder i sjøen var det godt å komme i land. Men du vet, det kunne gå hardt for seg en gang i blant.

4 Livet i land kunne også være en prøvelse

Harald husker spesielt en historie fra Buenos Aires. Vi hadde en finne om bord som ble så rebelsk i fylla. Han passet vi oss for. Når han var i land lå kameraten min og jeg på taket av ruffen om natta med hver vår koffernagel som våpen. Vi var redd han skulle stikke oss med kniv.

Koffernagel. Harald og kameratens våpen mot den rebelske finnen.

Så en kveld da både skipperen og finnen var i land følte vi på oss at det brygget opp til noe. Så langt om lenge kom skipperen gående over landgangen og forut til ruffen. Du skulle sett ham, sier Harald, han kunne ha skremt "Hitler". Skjorta var spjæra, blodet rant fra ansiktet og det hvite håret hans sto rett ut i lufta. Med flammende øyne rev han opp døra til ruffen og utfordret enhver som holdt med finnen. Ikke en mann rørte seg. Skipperen gikk opp og ned på luka som en tiger, til tross for at gubben var nesten 70 år, var det ikke en kjeft som torde røre han.

I ettertid ble det fortalt at finnen hadde truffet Skipper Thormodsen på en restaurant og spurt om penger.

Skipperen henviste til finnenes ugjerninger i fylla og dermed tente "Suomis sønn" og slo til Thormodsen med kniven i ansiktet og spjæret skjorta hans.

Da var det slutt for finnen. Den råspreke skipperen fra Langesund løftet finnen over hodet og kastet ham for full kraft i steingolvet og der ble finnen liggende. Finnen ble ikke særlig skadet, men måtte bæres ut. For ettertiden sier Harald, holdt han seg på god avstand fra skipperen.

Jeg husker mange episoder, sier Harald. Vi fikk om bord noen millioner med lopper sammen med trelasta. Det var noe forferdelige greier. Om de spiste seg i hjel eller ikke tålte værforandringene vet jeg ikke, men de bare forsvant, heldigvis.

Det var ofte lite og dårlig med vann om bord spesielt på de lange turene vi hadde. Men vi visste råd når regnbygene kom i stillebeltet. Når bygene kom, var alle mann på dekk, tetta spygatta og spente ut seil over dekk for å fange så mye som mulig av denne "flytende mannaen".

Den gang, sier Harald, var det ikke snakk om noe overtid. Vi var alle i samme båt. Vi spente mang en frivakt ute på klyverbommen for å fiske. Et hvitt lommetørkle var et finfint agn for springeren.

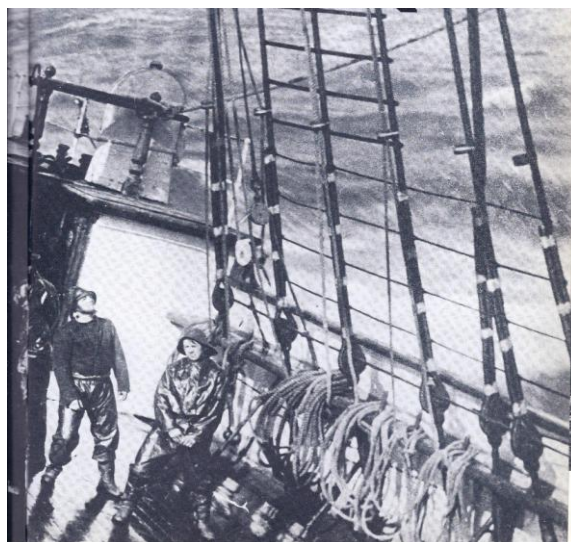

Bilde av "springer" også kalt "kvitnos". Dette er en delfintype.

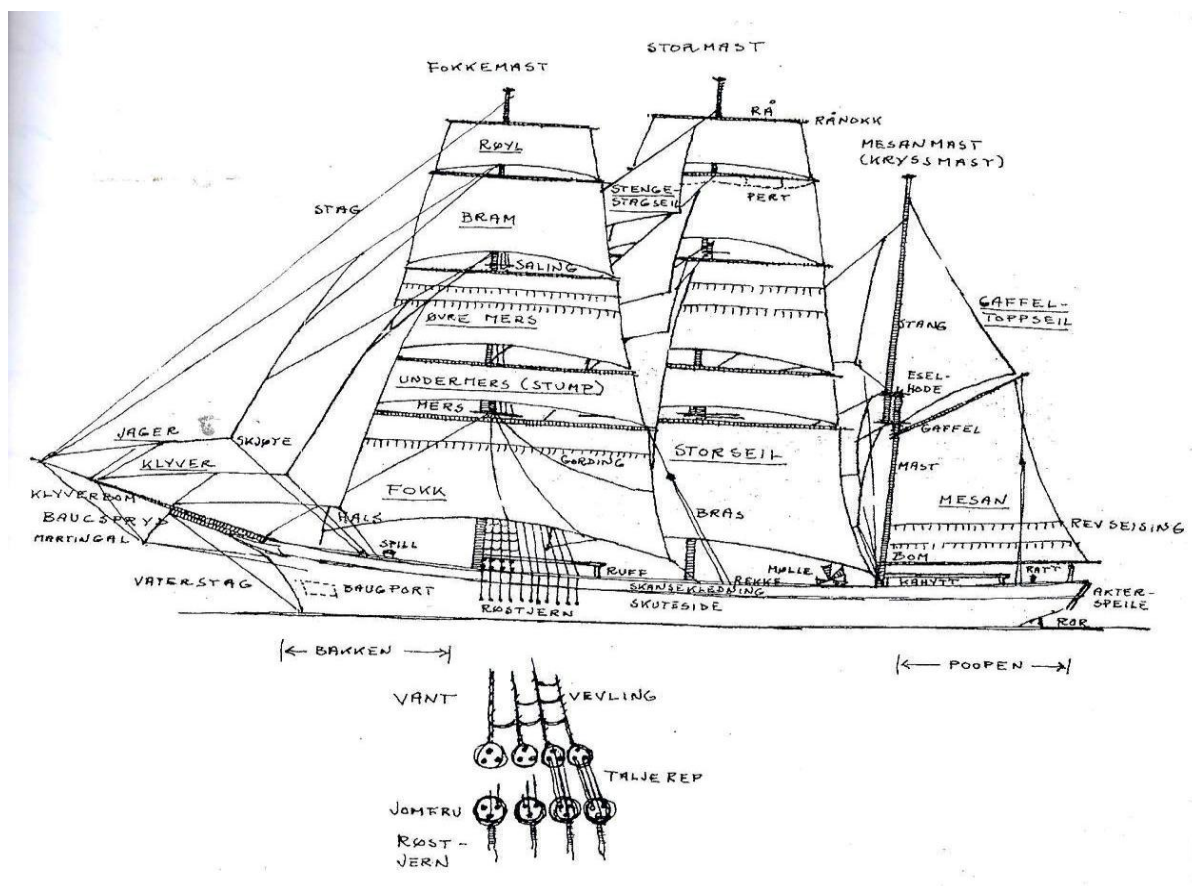
Jeg lærte mang en viktig ting der ute på seilas med "Pamelia", sier Harald. Det er ikke årene som gjør en mann gammel. Jeg tenker på skipperen Theodor Thormodsen fra Langesund. En fremragende sjømann. Han seilte i Christensen-Barfod rederiet i mange år. Han var over 70 år da jeg seilte med ham som skipper.

5 Arbeide i riggen

Det falt i mitt lodd å lakksalve den løpende riggen på mesanmasta. Jeg fikk av tømmermannen et spann av dette svarte griseriet og begav meg opp i masta. Fra salingen og opp var det ikke vevlinger. Der måtte en klatre resten for å nå opp til bram og røil braser. Det gikk fint.

Dette viser vevlingene på et seilskip. Det er vevlingene en benytter når en klatrer og entrer opp i riggen.

En del forklaringer til seilsip, master og seil.

Her ser vi tydelig mesanmasta på "Pamelia". Mesanmasta er den bakerste av de tre mastene på barken.

Ferdig på den ene siden henger jeg spannet på en av brasene (et tau til å svinge råa med) og jeg slenger meg over. Det var nærmest som apekattstreker.

Dermed sparker jeg til spannet med griseriet som raste nedover. Griseriet randt nedover masta og resten havna på skylightet, rett over gammeren, som hadde tatt seg en middagsstrek.

Bilde av et seilskip (ikke "Pamelia") med mesanmast, salinger, røil og røilbraser hvor Harald prøvde å unnslipe skipper Thormodsen vrede.

Jeg kom meg ned som et ekorn, sier Harald. Annen styrmannen kom med filler og mumla noe om at – "bare ikke gubben våkna. Å, jo sa jeg, han er nok ikke død".

Hadde ikke før sagt det før jeg fikk se det svære gråhåra hue hans stikke opp i forkant av poopen. Ja, nå blir det moro, tenkte jeg, da han kom mot meg i sakte fart med et olmt blick. Jeg reiste meg opp fra min knelende stilling for å bakke like pent bort mot vantet. Da det var en 4-5 meter mellom oss, gjorde han et hopp imot meg. Jeg kasta meg opp i vantet og begynte å klatre. Han etter. Han går nok ikke lengre enn til salinga, tenkte jeg. Der satt jeg å venta på 'n. Jammen gikk han over salinga. Da hadde jeg ikke annet å gjøre enn å klatre videre oppover til røil brasen og henge der til han dro ned på dekk igjen. Men, nei, "gubben" klatra videre han. I mellomtiden var budstikke gått forut så både frivakt og vakta nøt skuespillet en hundre fot over dekket.

Men da gubben griper om røil brasen og jeg henger i hendene et par fot ute, bryter jubelen løs på nede på dekket.

Ja, kom ned Harald, sa han. Gå føre du sa jeg og jeg begynte å le. Det likte han ikke. Jeg måtte vaske hele mesanmasta på frivakta.

Matros Harald Th. Hansen fra Langesund midt på bildet med skipskatten. Bildet er tatt om bord i "Pamelia". Bildet er utlånt av sønnen til Harald - Asbjørn Hansen.

6 Mannskapets lønninger

Med utgangspunkt i regnskapene til "Pamelia" og informasjon gitt av Harald Th. Hansen, har jeg laget en oppstilling i form av en tabell som viser de årlige totale hyreutgifter og anslått årslønn pr. mannskap (ikke offiserer). Dette har jeg sammenliknet med årlig utbytte for en aksje a kr. 1000,- i utbytteperioden.

Det var store forskjeller på eiere og mannskap på den tiden. Eierne kunne tjene store penger på sine aksjer, mens hyra til mannskapet utgjorde en forholdsvis liten andel av totalutgiftene for driften av skipet.

Hyreutgifter for "Pamelia" og anslått årslønn for mannskapet fra 1912 til 1928

Årene Pamelia var i fart	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Totalt hyreutgifter pr år i kr	760	4 020	3 700	1 170	3 340	3 050	2 000	6 520	20 500
Hyreutgiftenes andel av totalutgiftene for skipet	NA	6 %	6 %	3 %	1 %	0,85 %	0,6 %	1,25 %	4,3 %
Årslønn pr mannskap i kr	50	335	370	195	334	305	200	435	1 367
Utbytte pr år av 1 aksje i kr		300	250	200	2 000	2 500	1 800	2 000	0
Årene Pamelia var i fart		1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Totalt hyreutgifter pr år i kr		8300	Opplag	0	11 015	12 000	8 125	9 750	1 375
Hyreutgiftenes andel av totalutgiftene for skipet		4,4 %	0	0	20,8 %	26,1 %	26,2 %	19,5 %	4,1 %
Årslønn pr mannskap i kr		830			734	800	677	813	344
Utbytte pr år av 1 aksje i kr		0	0	0	0	0	0	0	0

Tabell 1- viser hyreutgifter totalt og i prosent av totalutgiftene. Årslønn til mannskapet og utbytte av en aksje pr. år i utbytteperioden.

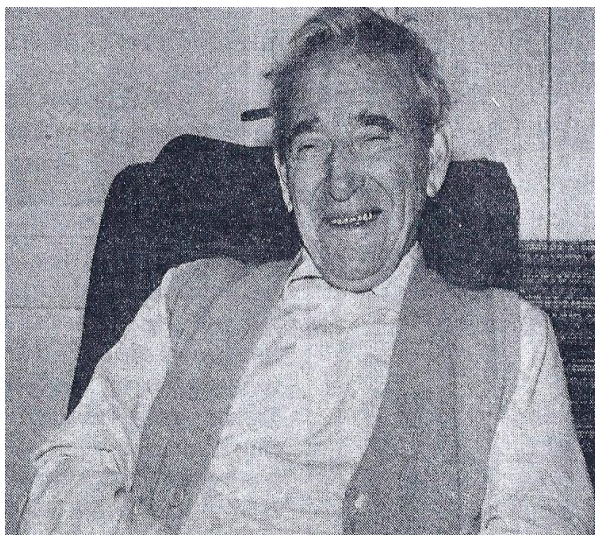
Det er interessant å se av regnskapene fra 1912 til 1928 hvor liten andel hyreutgiftene var av de totale kostnadene for skipet inklusive aksjeutbytte til eierne, spesielt i de første årene og under første verdenskrig.

Da inntektene fra 1925 ble redusert og hyreutgiftene kom opp over 25 % av totalutgiftene for drift av skipet, ble det aktuelt å selge skipet.

For nærmere beskrivelser av livet til sjøs på slutten av 1800 tallet og på begynnelsen av 1900 tallet viser jeg til boken "Vinden er en lunefull venn" av Christian Høy. Han har i boken tatt med en rekke episoder som beskriver livet og mannskapenes strabaser om bord i et så stort seilskip som "Pamelia". Han har i tillegg beskrevet sjølivet om bord i en rekke andre seilskip fra Langesund som han seilte med i tiden før han ble Kaptein på "Pamelia" i 1912.

7 Heder fra en nevø – Harald Th. Hansen dør i 1985

I forbindelse med at sjømannen Harald Th. Hansen går bort i 1985 i en alder av 81 år gjengir vi minneordene som ble presentert i lokalavisen Porsgrunns Dagblad den 24.12.1985. Det var en siste hilsen fra en nevø:

Kapp-Horn seileren Harald Th. Hansen på sine eldre dager på Skipperhuset i Langesund.

En far, bestefar, oldefar, onkel og et ellers kjært familiemedlem har reist fra oss. Et familiemedlem som i sin helhet gikk inn for å holde sine nærmeste som sine andre gode venner i godt humør.

Selv nå i sine siste måneder blant oss var han hensynsfull nok til å tenke på dem som sto han nærmest og skulle leve videre. Hans flere sykehusopphold og ofte med store smerter, forandret ikke hans humør, når han fikk besøk.

Han var en fornøyd onkel, Harald, når vi andre var fornøyd.

Min kjære onkel var ikke bare gledesspreder blant oss mennesker, ikke mange har det forunt å kunne sitte i sin hagestol og mate stormåka fra den ene handa og gråspurven fra den andre, han skapte fred og fordraglighet også på dette området.

Som ganske ung reiste han til sjøs, det var jo vanlig den gang. På en av sine første turer passerte han Kapp-Horn med seilskuta "Pamelia" av Langesund i et forrykende uvær. Han var derfor nå ved sin bortgang en av de ganske få gjenlevende "Cape-Hornes". Han var ved flere anledninger blitt hedret av denne forening for sitt medlemskap i denne eksklusive forsamling av virkelige sjøfolk.

Hans opplevelser fra Le Havre, Rio, og Liverpool glemmer jeg aldri. Det var historier som ofte kom igjen når vi satt å drakk ettermiddagskaffe på skipperhustomta. Historiene var like morsomme hver gang. Vi kommer til å savne dine historier og ditt gode humør.

Dine nærmeste vil savne deg sårt, det vil også jeg, du ga meg mer enn du sikkert ante, du var mer som en god venn enn en onkel.

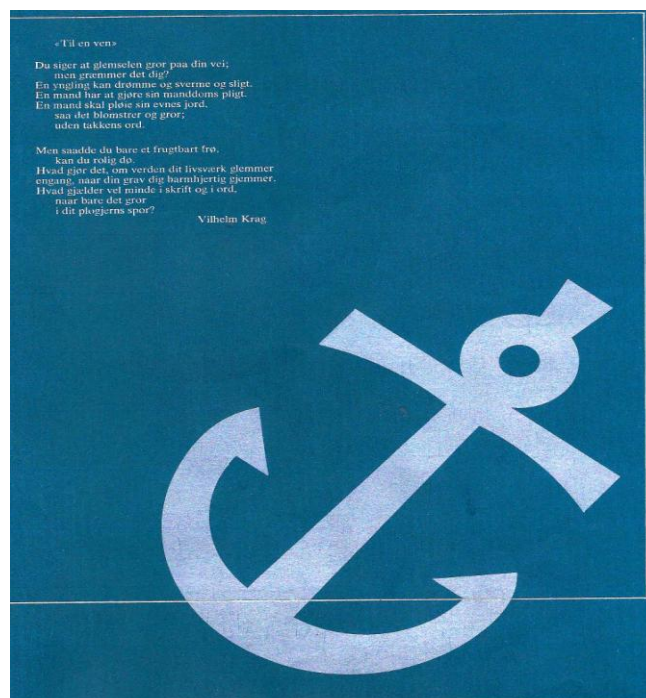
Vi lyser fred over ditt minne!

"Pamelia" i havn – I likhet med skipet var nå også Harald Th. Hansen nå kommet i havn.

8 Hedret av Kapp-Horn klubben

Etter sin død i 1985 ble Harald Th. Hansen hedret av sine venner i Kapp-Horn klubben. Hedersbevisningen fra Kapp-Horn klubbens venner vises for å minne en hedersmann av en sjømann fra Langesund.

«Til en ven»

Du sier at glemslen gror paa din vei;
men glemmer det dig?
En yndling kan drømme og sverme og sligt.
En mand har at gjøre sin manddoms pligt.
En mand skal pløie sin evnes jord,
saa det blomster og groer,
uden takkens ord.

Men saadde du bare et frugtbart frø,
kan du rolig dø.
Hvad gjør det, om verden dit livsværk glemmer
engang, naar din grav dig barnhjertig glemmer.
Hvad gjælder vel minde i skrift og i ord,
naar bare det groer
i dit pløjerens spor?

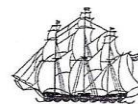
Vilhelm Krag

Til
Kapp Horn Harald Th. Hansen's efterlatte.

Amicale Internationale des Capitaines au long Cours Cap Horniers,
Den norske seksjon, vil på denne måte vise sin deltakelse ved at
betre kjære Harald Th. Hansen var Kaptajn på Kaper. Han ble ombord
av seksjonen 14. febr. 1973 for å ha rundet Cape Horn ombord
i et seilskip i kommersiell fart. Det var i 1925 som
lettmatros ombord i 3 m bark "PAMELIA", retnings øst. På hans
80. årsdag i 1984 hedret vi ham med "Stormasten og titelet:
" Cape Pigeon på Dorte (Mersseil)"

Vi lyser fedt over hans minne.

Oslo 13. februar 1986
(minnet i Kapp Horn-klubben's møte)
J.H.

KAPP HORN-KLUBBEN

Kilder til historien:

1. Regnskapsoversikter og informasjon til aksjeeiere for A/S "Pamelia" fra 1912 til 1928.
2. "Våre Seilskip" – Bind IV fra Brevik Historielag av Johnny Sørensen.
3. Avisartikkel fra en lokalavis i november 1983 som er intervju med sjømannen Harald Th. Hansen som var en av de siste som seilte rundt Kapp-Horn med "Pamelia".
4. Avisartikkel i Breviksposten (PD) 10. november 2010.
5. Maskinskrevet brev signert Harald Th. Hansen fra den tid han seilte om bord i "Pamelia".
6. Bilder og tekst fra Leif Hansen og Asbjørn Hansen. Lokalhistorisk materiale som er levert til Sjømannsforeningens historiske arkiv.